

Mats Parner

Det vi ser i Ryssland är totalitarism av ny typ

Den följande artikeln handlar till stor del om en ny bok om kriget i Ukraina. Bokens författare är den tyske historikern Karl Schlögel, som är specialist på Östeuropa, Ryssland och stalinismen. Som bilaga efter artikeln följer ett utdrag ur författarens förord.

Martin F

– För mig var annekteringen av Krim våren 2014 den berömda blixten från en klarblå himmel, medger Östeuropakännaren Karl Schlögel i sin bok *Dilemmat i Kiev* (Bokförlaget Stolpe, 2023).¹ Alltför få av oss uppvisade ett likartat reaktionsmönster. Om vi protesterat med kraft i hundratusental den gången, så hade den fullskaliga attacken mot Ukraina den 24 februari i fjol kanske aldrig utlösts.

Införlivandet av Krim stred mot folkrättens portalparagraf och kan därför inte beskrivas på annat sätt än som brottsligt. Annat skulle följa. I direkt anslutning till att rysk militär intagit Krim, sände Vladimir Putin vapen och truppstyrkor även till östra Ukraina, där ett lågintensivt krig sattes igång och de båda folkrepublikerna Donetsk och Luhansk utropades – också i strid med den internationella rätten. Detta betyder att Ukraina har varit invaderat av främmande makt alltsedan 2014. Med angreppet i februari 2022 eskalerade konflikten dramatiskt, och vi fick ännu ett bevis för att Kreml på intet vis respekterar den europeiska säkerhetsordning som stadfästes i Helsingfors 1975.

¹ A.a., s 20. Av Karl Schlögel finns på svenska även den utmärkta *Terror och dröm: Moskva år 1937* (2011)

Putin förklarade att Krim annekterats som en logisk följd av att en USA-stödd statskupp hade ägt rum efter Majdan-händelserna i Kiev vintern 2013–14. Men det rörde sig aldrig om en statskupp förutom i dompterade ryska statsmedier. Där initierades en exempellös kampanj enligt vilken demonstranterna på Majdan varit Rysslandshatare, fascister och "Hitlers arvtagare".

Sant är att aktivisterna på Majdan hade olika agendor och målsättningar, i vissa fall mindre tilltalande sådana. Våldsbenägna extremister ifrån Svoboda och Högra Sektorn såg sig kallade. Ändå utvecklades den växande rörelsen på Torget – i slutakten bestående av oöver-skådliga folkmassor – till den största manifestationen för rättsstatlighet och för mänskliga rättigheter i Europa sedan 1989 (då muren föll). Man protesterade mot ineffektivitet, korrup-tion, maktmissbruk, nepotism och vanstyre. En utlösande faktor var att Ukrainas sittande president, den pro-ryske oligarken Viktor Janukovitj, helt plötsligt och oförmodat vägrade att underteckna ett sedan länge beslutat associeringsavtal med EU.

På fredagsaftonen den 21 februari (2014) lämnade Janukovitj sin post och flydde till den ryska staden Rostov-na-Donu via Charkiv och Krim. Följande dag avsattes han av det ukrainska parlamentet. Några månader senare valdes "pralinkungen" Petro Porosjenko till ny president och avlöstes i sin tur, 2019, av den tvåbarnsfar som vunnit den ukrainska versionen av "Let's Dance" 2006 och därefter avancerat till "Folkets tjänare" i fler bemärkelser än en. Vi känner honom alla.

När de fascistiska och nationalsocialistiska rörelserna växte fram i 1920-talets Europa, på somliga håll än tidigare, så hade både politiker och folkets breda massor svårt att förhålla sig till nymodigheterna. Hur skulle fascismen och nazismen artbestämmas och bemötas? Många, alltför många, bestämde sig för att se tiden an och ligga lågt i den europeiska mellankrigs-tidens svåröverskådliga virrvarr. De sista dagarna i september 1938 fick eftergiftspolitikern ett ansikte i Storbritanniens premiärminister Neville Chamberlain genom Münchenöverens-kommelsen. Det avtal som då undertecknades sades garantera "fred i vår tid". Ganska exakt elva månader senare gick tyska förband in i Polen, ett par veckor senare även sovjetiska, och den andra av världsbränderna var ett faktum efter att både fransoser och briter förklarar krig mot Tredje riket.

Situationen i dag är likartad i så måtto att vi har alltför diffusa begrepp om vad dagens Ryss-land är för ett samhälle. Vid millennieskiftet befann sig kolossen alltjämt på lerfötter, och orosmolnen var få.

Men de gångna två decennierna har Ryssland oavbrutet utvecklats i anti-demokratisk och i auktoritär riktning. Militär exhibitionism och expansionssträvanden ingår i dag i helhets-bilden. Mytbildning, inre slutenhet, censur och för varje år alltmer groteska och våldsamma utfall mot 'Väst' från de styrandes sida är andra illavarslande fenomen. Ny-totalitarism, russofascism och 'ruscism' (bildat av engelskans *Russia* och *fascism*) är beteckningar som vi förmodligen kommer att använda i allt större utsträckning för att karakterisera dagens Putin-Ryssland.

Karl Schlögels ovannämnda bok, *Dilemmat i Kiev*, är ett förträffligt arbete med uppenbara förtjänster, varav stilistisk briljans och äkta upprördhet är två. Än viktigare är att han kritiserar både sig själv, sina kollegor och omvärlden i stort för att vi i tre decennier (alltsedan själv-ständigheten år 1991) ignorerat Ukraina och inte gärna velat se denna betydelsefulla nation med ca 45 miljoner invånare som ett land i egen rätt. "För att känna för Ukraina bör man först känna till Ukraina." Genom att låta oss följa med på vidsträckta strövtåg i hembygden, rättare sagt på guidade rundturer i Ukrainas stora städer – Kiev, Odessa, Charkiv, Lviv, Donetsk,

Mariupol, Tjernivtsi o s v – råder författaren bot på vår okunnighet på samma gång som han gör aktningsvärda försök att ”avläsa tiden med hjälp av rummet”.

Vidare menar han i klartext att det nu pågående kriget inte bara är ett krig mot ett Europasträvande- och aspirerande Ukraina, utan i realiteten ett krig mot hela (Väst)Europa. Vi gör nog klokt i att tänka i sådana banor.

Ukraina har länge varit till synes ohjälpligt splittrat mellan öst och väst. Det är något av en ödets ironi att den aggression vi nu följer timme för timme kan – med betoning på kan – fungera som katalysator för uppkomsten av en mer sammanhållen och enad ukrainsk nation, samtidigt som Kremls grymheter resulterar i fortgående söndring och tvedräkt inne i Ryssland.

Schlögel använder genomgående uttrycket ”Värdighetens revolution” om de stora manifestationerna i Kiev 2013–14. Den benämningen kontrasterar effektivt mot den ryska maktelitens propaganda, eller snarare ”desinformation”, på temat att okända fascister grep makten i Ukraina genom en statskupp i direkt anslutning till demonstrationerna på Majdan. När det på ryskt håll sägs att djävulen Volodymyr Zelenskyj ställt sig i spetsen för en ”knarkande nazistjunta” eller att vi i Sverige fortfarande brinner av hämndbegär för Karl XII:s nederlag i Poltava 1709, så kan en reflekterande individ inte ta den sortens utsagor på allvar. Det är uppenbart nonsens. Föreställningen om en statskupp tycks emellertid ha fått ett visst genomslag hos den svenska allmänheten.

Men är inte statskupsältandet själva ”ur-löggen”? Den fick som sagt legitimeras införlivandet av Krim och separatisternas intrång i östra Ukraina – och fortsättningsvis har Kremls lögnproduktion blivit det nya normala.

Få länder om ens några har en så mörk historia som Ukraina. I hungerterrorn 1932–33, ”holodomor”, miste tre-fyra miljoner livet, och till detta ska läggas enorma folkomflyttningar, ett rent förintelsekrig orkestrerat av Nazityskland, antisemitiska pogromer, Stalinepokens övergrepp etc. I dag vill Putin och hans edsvurna förinta den ukrainska staten, betvinga folket och utplåna oskattbara kulturella värden. Måtte det inte lyckas.

Bilaga: Utdrag ur Karl Schlögels förord till *Dilemmat i Kiev*

Juni 2022

»För er och vår frihet«

Dimman har lättat. Tre årtionden efter 1989 befinner vi oss inte längre i en lång fredstid utan i en förkrigstid. Det krig som inleddes med Rysslands ockupation av Krim 2014 har definitivt nått Europa. En arme på 150 000 man gick den 24 februari 2022 över den ukrainska gränsen från fyra håll, i hopp om att genom ett blixtkrig betvinga och ockupera landet. Men försöket att inta Kiev misslyckades, regeringen höll stånd och det ukrainska folket bjöd heroiskt motstånd. De ryska angriparna inriktade nu alla sina krafter på att erövra hela Donbass, skapa en landbro till Krim och omintetgöra existensbetingelserna för ett fritt Ukraina. Därmed hade ett krig startats med det uttalade målet att förinta den ukrainska staten, kuva det ukrainska folket och utplåna dess kultur. Det som ingen hade vågat föreställa sig hade inträffat. Raketer och bomber föll över storstäder; bostadsområden, infrastruktur och el- och vattenförsörjning angreps och förstördes. Kärnkraftverk hamnade mellan fronterna. Miljontals människor, kvinnor, barn och gamla satte sig i säkerhet i grannländerna i en massflykt som inte skådats sedan andra världskriget. Miljonstäder riskerade bli inringade och utsultna; invånarna sökte i månader sin tillflykt i källare och tunnelbanestationer. Städer och byar plundrades och fick bestående spår efter fasorna.

De anklagelser som Putins propaganda framförde – att ett folk mord på ryssar boende i Ukraina pågick i landet, att regeringen bestod av nazister och knarkare, varför Ukraina måste avnazifieras och demilitariserats – var lika absurda som de ryska aggressorernas förödelse var ohygglig och kommer att ta årtionden att återställa. Putins Ryssland har gjort sig skyldigt till krigsförbrytelser och andra brott mot människor i Ukraina, och kommer en dag att ställas till svars och få betala priset för detta.

Det behövdes ett öppet och folk mordiskt krig för att rikta uppmärksamheten mot ett land som fortfarande – trots den mindre än ett årtionde gamla ockupationen av Krim och de sedan dess pågående striderna i Donbass – förblivit i utkanten av européernas medvetande. Nu fanns det bilder från slagfältet i Ukraina, närbilder på dödade civila som lämnats i vägrenen och dröner- och satellitfoton som visade förstörda bostadsområden, fabriksanläggningar och massgravar. Viktiga är korrespondenterna på plats, som visar oss belägringar, blockader och frontlinjernas förskjutningar och anger antalet offer och räddade.

Ett land som man under fredstid undan för undan kunde upptäcka tar vi nu till oss i nyhetsflödets stackato. Rytmen dikteras av flyglarmets sirener och bilderna visar ett undantagstillstånd som markerar slutet på normaliteten i ett normalt europeiskt land. Ögonblicksbilder av ett civilisatoriskt brott. Det samhälle som en gång samlades på Majdan har blivit värnkraftigt, den civila vardagen har avlösts av krigstillståndets vardag. En revolutionär massresning, mer övertygande än någon historisk lärobok.

Lästips

Mer om kriget i Ukraina av Mats Parner:

[Den ukrainska apokalypsens fyra ryttare](#)

Om Putin-regimens ideologi och långsiktiga mål:

Putin: [Om den historiska enheten mellan ryssar och ukrainare](#) (artikel från juli 2021)

[Vart går Ryssland? Olycksbådande ideologiska tendenser](#) (artikelsamling)

Timofej Sergejtsev: [En rysk plan för folk mord på Ukrainas folk](#) (dokument)